

LEZEN VOOR BEROEP EN STUDIE

DOCENTMATERIAAL

INHOUDSOPGAVE

ALGEMENE HANDLEIDING

1. Inleiding: lezen en leesstrategieën	5
2. Het onderzoek en de rol van de docent	6
3. Het programma 'Lezen voor beroep en studie'	9
4. Algemene lesopzet	11
5. Didactische uitgangspunten	12
6. Geschikte teksten selecteren: een handreiking	14

LESBESCHRIJVINGEN

› Les 1: Ga jij mij de les lezen?	21
› Les 2: Een goede voorspelling is het halve werk	26
› Les 3: Waarom? Omdat IK dat vind!	31
› Les 4: Moeilijke woorden in een tekst, (g)een probleem!	36
› Les 5: Belangrijk, belangrijker, het belangrijkste	41
› Les 6: Terugblikken	46

STRATEGIEBLADEN

- › Strategieblad les 1 (A3)
- › Strategieblad les 2 (A3)
- › Strategieblad les 3 (A3)
- › Strategieblad les 4 (A3)
- › Strategieblad les 5 (A3)
- › Strategieblad les 6 (A3)

1. INLEIDING: LEZEN EN LEESSTRATEGIEËN

Het interventieprogramma ‘Lezen voor Beroep en Studie’, dat je hier voor je hebt liggen, is gericht op het verbeteren van de leesvaardigheid van BBL-leerlingen in het mbo. Begrijpend lezen is het vermogen geschreven teksten te begrijpen, te lezen met begrip. Begrijpend lezen is een doelgericht denkproces, waarbij drie elementen een rol spelen: de lezer, de tekst en het doel waarmee de lezer de tekst leest. De lezer geeft in interactie met de tekst betekenis aan de woorden, de zinnen en de tekst als geheel. Dit wordt ook wel ‘construeren van betekenis’ genoemd: de lezer denkt na over wat er staat, wat de schrijver wil zeggen en over de vraag wat de tekst voor hemzelf betekent. Goede lezers relateren de tekst daarbij aan (kennis van) de wereld, aan eerder gelezen teksten en aan zichzelf (Keene & Zimmerman, 1997). Hierdoor ontstaat meer en beter tekstbegrip.

Bij onderwijs in begrijpend lezen krijgen leerlingen vaak de opdracht om een tekst te lezen en daar vragen bij te beantwoorden. De gedachte is dat op deze manier veel en vaak oefenen helpt om de leesvaardigheid van leerlingen te vergroten. Inmiddels zijn er ook methoden die aandacht hebben voor leesstrategieën: niet alleen veel doen, maar ook expliciet aandacht besteden aan de manier waarop een lezer een ‘leesklus’ aanpakt. Uit onderzoek is gebleken dat aandacht voor leesstrategieën effectief is voor begrijpend lezen (Bossers, 1996; Vernooij, 2007), ook voor oudere leerlingen in het mbo. Er zijn verschillende strategieën die voor, tijdens en na het lezen kunnen worden toegepast. In het programma ‘Lezen voor Beroep en Studie’, waarmee je de komende tijd gaat werken, hebben wij geprobeerd aandacht voor leesstrategieën zodanig vorm te geven dat ook BBL-leerlingen van alle leeftijden er mee kunnen (leren) werken.

Mbo-leerlingen lezen over het algemeen niet zo veel, en veel mbo-ers lezen niet graag (Verspiek, 2014). Daarom is er, naast het aanleren van leesstrategieën, in het programma ‘Lezen voor Beroep en Studie’ ook aandacht voor het versterken van de leesattitude. In de eerste les wordt er expliciet aandacht besteed aan de leesattitude en het leesplezier. Verder is het programma erop gericht om leerlingen positieve leeservaringen te laten opdoen.

Het materiaal dat je hier voor je hebt, is erop gericht om leerlingen uit BBL-trajecten in zes lessen gericht te laten kennismaken met handige leesstrategieën. Om die zes lessen optimaal in te zetten, en het maximale rendement uit de schaarse lestijd voor BBL-studenten te halen, wordt er ook een beroep gedaan op jou als docent. Door het inzetten van bewezen effectieve didactische technieken kun je de leerlingen in korte tijd een stap verder brengen naar het zelfstandig, en met plezier, lezen van teksten die ze nodig hebben voor hun beroep en hun studie.

2. HET ONDERZOEK EN DE ROL VAN DE DOCENT

ACHTERGROND VAN HET ONDERZOEK

De invoering van de referentieniveaus en de daaraan gekoppelde verplichte landelijke examinering hebben geleid tot veel initiatieven om het taalonderwijs in het mbo te verbeteren. Binnen het mbo is weinig bekend over wat werkt. In dit onderzoek wordt gewerkt aan het antwoord op de vraag of strategisch lezen voor beroep en bedrijf binnen de BBL positieve effecten heeft op de leesvaardigheid van leerlingen. Een goede leesvaardigheid draagt naar verwachting bij aan een vlot studieverloop en aan goede opleidingsresultaten.

ONDERZOEKSVRAGEN

1. Op welke wijze kunnen docenten aandacht voor strategisch lezen didactisch vormgeven, gegeven de beperkte lestijd die beschikbaar is voor BBL-leerlingen?
2. Welke bijdrage levert strategisch lezen (het programma) aan resultaten op het gebied van begrijpend lezen, zowel op korte als op iets langere termijn? In hoeverre levert strategisch lezen (het programma) een bijdrage aan de 'self efficacy' die studenten ervaren?

Ter beantwoording van de onderzoeksvragen wordt naar een aantal aspecten en opbrengsten van leesonderwijs gekeken. Er wordt een onderzoeksgroep ingericht, waarbinnen twee subgroepen zijn gemaakt: een interventiegroep en een controlegroep. Alle leerlingen uit de hele onderzoeksgroep worden tweemaal getoetst op leesvaardigheid (door middel van de TOA), om de ontwikkeling van hun leesvaardigheid te kunnen volgen. Daarnaast wordt er door middel van twee vragenlijsten gekeken naar de ontwikkeling van hun houding ten opzichte van lezen, en van hun 'vertrouwen in eigen kunnen' (self efficacy).

Self efficacy kan worden gedefinieerd als het niveau waarop personen hun vaardigheid op een bepaald gebied, in dit geval leesvaardigheid, inschatten. Mensen die van zichzelf denken dat ze goede lezers zijn (dus een hoge 'self efficacy' hebben), zijn geneigd om meer inspanning te verrichten bij een moeilijke taak, en behalen betere resultaten (Pajares & Urdan, 2006).

De interventiegroep wordt gevormd door de leerlingen die gedurende een periode van zes weken gaan werken met het programma 'Lezen voor Beroep en Studie'. De controlegroep krijgt gedurende diezelfde periode de normale lessen Nederlands.

TIJDSPLANNING VAN HET ONDERZOEK

Ontwikkelen leerling- en docentmateriaal (september/oktober 2014)

Startmeting leesvaardigheid bij alle leerlingen met behulp van TOA (Toolkit Onderwijs Arbeidsmarkt) (oktober 2014)

Training docenten (oktober/november 2014)

Uitvoering interventie (gedurende zes weken een lesuur 'Lezen voor Beroep en Studie') door zes docenten (oktober/december 2014)

Observaties en afname vragenlijsten bij leerlingen en docenten voor en na afloop van interventie (oktober/december 2014)

Eindmeting bij leerlingen met behulp van TOA (november/december 2014)

Retentiemeting bij leerlingen uit de interventiegroep (maart 2015)

Conclusies en verslaglegging (april/mei 2014)

Bekendmaking resultaten (juni/juli 2015)

DE DOCENT IS CRUCIAAL!

Zoals hierboven beschreven is, richten de onderzoeksvragen zich op de ontwikkeling van leesvaardigheid van de leerlingen. Maar voor die ontwikkeling is de inzet van de docent cruciaal! De docent is degene die het programma 'Lezen voor Beroep en Studie' gaat aanbieden aan de leerlingen. De kwaliteit van de instructie door een docent is een van de belangrijke factoren die bijdraagt aan de leeropbrengsten van de leerlingen (Hattie, 2008).

Daarnaast worden het verloop en de betrouwbaarheid van het onderzoek in belangrijke mate bepaald door de docent. De kwaliteit van de docent draagt in hoge mate bij aan betrouwbare conclusies over wat werkt met BBL-leerlingen, en specifiek of deze interventie werkt bij deze doelgroep.

Participeren in het onderzoek betekent voor jou als docent concreet het volgende:

- › Zo nauwkeurig mogelijk het programma 'Lezen voor Beroep en Studie' met je leerlingen uitvoeren. Om je te leren werken met het programma, volg je een training. Deelname aan de training maakt integraal deel uit van het onderzoek; hij is niet vrijblijvend.
- › Bijdragen aan het verzamelen van gegevens ('data') voor het onderzoek
  - Tijdens de training vul je tweemaal een 'self efficacy' vragenlijst in.
  - Je vult een digitale vragenlijst in over je ervaring als docent.
  - Na afloop van iedere gegeven les vul je een logboek in; je beschrijft hoe de les is verlopen, en op welke punten je de les anders hebt ingevuld dan beschreven.
  - Je stelt de onderzoekers in staat om een les te bezoeken waarin je werkt met het programma 'Lezen voor Beroep en Studie'.
  - Je stimuleert je leerlingen om de digitale vragenlijsten in te vullen die via de digitale leeromgeving worden verspreid.
  - Je zorgt ervoor dat de TOA-toets op het juiste moment (volgens planning) wordt afgenomen.

TRAINING

Voorafgaand aan het uitvoeren van het programma vinden er twee trainingsbijeenkomsten plaats waarin je als docent bekend wordt gemaakt met de uitgangspunten en de inhoud van het programma. Naast algemene uitgangspunten wordt in de training elke les toegelicht. De laatste bijeenkomst is gepland in de periode van uitvoer van het programma. Tijdens de laatste bijeenkomst is er ruimte om ervaringen te delen, en om de lessen gezamenlijk voor te bereiden.

TIJDSINVESTERING

Deelnemen aan dit project betekent een flinke tijdsinvestering in een toch al drukke periode. De uren die je besteedt aan de training, en aan de aanvullende activiteiten ten behoeve van het onderzoek, worden vergoed.

3. HET PROGRAMMA

'LEZEN VOOR BEROEP EN STUDIE'

De kern van het programma bestaat uit zes lessen van een uur voor BBL-leerlingen.

Aan het begin van deze lessenserie wordt gestart met de leesbeleving van leerlingen. Een positieve attitude ten opzichte van lezen draagt bij aan het leessucces. Na deze introductie wordt vervolgens in zes lessen ingezoomd op de verschillende leesstrategieën die uit onderzoek effectief blijken te zijn (Schneider & Foot, 2013). Het uiteindelijke doel van de interventie is dat leerlingen zich strategieën eigen maken die hen kunnen helpen bij leestaken waar ze in hun studie, beroep of het dagelijks leven mee te maken krijgen. Deze leesstrategieën worden geoefend bij verschillende tekstsoorten:

- › Informatieve teksten
- › Instructieve teksten
- › Betogende teksten
- › Verhalende teksten

Schematisch ziet dat er als volgt uit:

Les	Onderwerp/leesstrategie	Tekstsoort
1	Leesbeleving; bepalen tekstsoort, leesdoel en leesgedrag	(alle)
2	Bepalen tekstsoort, leesdoel en leesgedrag; voorkennis achterhalen en voorspellen	Informatieve tekst
3	Bepalen tekstsoort, leesdoel en leesgedrag; voorkennis achterhalen en voorspellen; kritisch lezen: mening geven	Betogende tekst
4	Bepalen tekstsoort, leesdoel en leesgedrag; voorkennis achterhalen en voorspellen; woordbetekenissen achterhalen	Instructieve tekst
5	Bepalen tekstsoort, leesdoel en leesgedrag; voorkennis achterhalen en voorspellen; 'woordwebben'	Informatieve tekst
6	Terugblikken en reflecteren op toepassing van alle leesstrategieën	(alle)

Het schema laat zien dat twee leesstrategieën ('bepalen tekstsoort, leesdoel en leesgedrag' en 'voorkennis achterhalen en voorspellen') na de eerste les in elke les terugkomen. Hiervoor is gekozen omdat dit strategieën zijn die je altijd toe zou moeten passen voordat je een tekst gaat lezen, ongeacht wat je met de informatie in die tekst gaat doen.

4. ALGEMENE LESOPZET

De docentenhandleiding per les bestaat steeds uit de volgende onderdelen:

- o. Lesvoorbereiding
  - 1. Introductie
  - 2. Instructie strategie
  - 3. Samen oefenen
  - 4. Vrij lezen (in authentiek materiaal)
  - 5. Evalueren taakaanpak

In les 1 is vanwege de beschikbare tijd het onderdeel 'vrij lezen' niet opgenomen. In de overige lessen is het onderdeel 'vrij lezen' optioneel. Wanneer er tijd voor is, lezen de leerlingen in zelf meegebracht leesmateriaal en oefenen hierbij de aangeboden strategieën.

De lesopbouw is in elke les ongeveer gelijk en ziet er als volgt uit:

1. De docentenhandleiding start met een overzicht van benodigde materialen. Dit is een hulpmiddel voor de docent om de les goed voor te bereiden.
2. Onder de kop 'lesvoorbereiding' staat precies omschreven wat er van de docent wordt verwacht in het kader van de voorbereiding (lesfase 0: lesvoorbereiding).
3. De les start met een terugblik op de vorige les (behalve in les 1) en vervolgens wordt toegelicht wat het doel van de les is (lesfase 1: introductie).
4. Om de aandacht van de leerlingen te focussen op het onderwerp of de strategie die centraal staat, wordt gewerkt met een zogenaamde aandachtsrichter. Een werkwijze om de leerlingen in de 'juiste leerstand' te krijgen. In veel gevallen is dat een filmpje of een oefening. Het is de bedoeling dat de nieuwsgierigheid van leerlingen wordt gewekt (lesfase 1: introductie).
5. Vervolgens legt de docent de strategie uit in de vorm van een instructie. Een heel belangrijk onderdeel hierbij is het zogenaamde 'modelen'. De docent doet hardop denkend voor hoe de strategie kan worden toegepast (meer hierover in het volgende hoofdstuk) (lesfase 2: instructie strategie).
6. In de volgende fase van de les gaan de leerlingen samen oefenen met de strategie (lesfase 3: samen oefenen).
7. Indien de tijd het toelaat is het vrij lezen met het toepassen van de geleerde strategie de volgende stap (lesfase 4: vrij lezen).
8. Aan het einde van elke les wordt teruggeblikt op het geleerde en worden leerlingen uitgedaagd om na te denken over situaties waarin zij de strategie kunnen toepassen (lesfase 5: evalueren taakaanpak).
9. Aan het einde van elke les wordt teruggeblikt op het lesdoel. Hebben de leerlingen het lesdoel bereikt (lesfase 6: evalueren taakaanpak)?

5. DIDACTISCHE UITGANGSPUNTEN

Een belangrijke actor in het programma is de docent. De docent speelt een cruciale rol in de begeleiding van de leerlingen. Uit onderzoek is gebleken dat de rol van de docent, met name ook bij leesvaardigheidsonderwijs, van groot belang is. Hieronder worden vier didactische uitgangspunten beschreven die van belang zijn bij het uitvoeren van de lessenserie (Ebbens & Ettekoven, 2005).

DOELGERICHT WERKEN

Elke les start met het bespreken van het lesdoel met de leerlingen. Leerlingen moeten weten aan welk doel in de les wordt gewerkt zodat ze weten wat het volgen van de les hen 'oplevert'. Aan het eind van elke les wordt teruggeblikt en bepalen leerlingen of ze het geformuleerde doel behaald hebben.

INSTRUCTIE VAN DE STRATEGIE EN MODELEN

Bij het uitleggen van de strategie, vormt de leerling zélf het startpunt. De leerling wordt uitgedaagd om na te denken over de wijze waarop hij/zij bepaalde strategieën (onbewust) al toepast. Vervolgens doet de docent hardop denkend voor welke stappen nodig zijn om de strategie toe te passen. Tijdens dit hardop voordoen vult de docent als voorbeeld het strategieblad waar leerlingen later mee aan de slag gaan, in.

Modellen is een krachtige instructiemethodiek waarbij de docent hardop denkt en zijn eigen proces aan de leerlingen laat horen. Het is juist voor zwakke leerders/lezers van belang dat ze zien hoe hun docent als expert zelf een probleem aanpakt c.q. welke besluiten hij daarbij neemt, hoe hij zich een vaardigheid eigen maakt en hoe hij met een strategie omgaat. Doordat de docent de aanpak hardop voordoet, kunnen de leerlingen de voorgedane aanpak als het ware kopiëren. Modellen kan worden ingezet op de momenten zoals beschreven in de hierna volgende docentenhandleiding per les. Het is ook een manier om individuele instructie te geven aan leerlingen die daar behoefte aan hebben (Teunissen e.a., 2013).

In het mbo is het modellen nog niet zo'n gangbare instructiemethodiek. De eerste paar keer kan modellen daarom wat onnatuurlijk overkomen. Om dit te voorkomen is het aan te raden de onderdelen van de docentenhandleiding die daarover gaan vooraf goed door te lezen. Op deze manier krijg je als docent in je hoofd hoe je de strategie hardop denkend voor kunt doen. In de docentenhandleiding staat bij de zes lessen uitgewerkt hoe je het gebruik van strategieën bij de voorbeeldteksten kunt modellen.

ACTIVERENDE DIDACTIEK

Als docent is het je taak om alle leerlingen aan het leren te krijgen tijdens de les. Activerende didactiek is een handig middel om leerlingen te betrekken bij de les en tot denken (en dus leren) aan te zetten. Om ervoor te zorgen dat leerlingen actief betrokken zijn bij de lessen bevat het materiaal dan ook activerende werkvormen, waaronder samenwerkingsopdrachten, waarin je als docent met de leerlingen en de leerlingen met elkaar in gesprek gaan en leesstrategieën oefenen. Een kenmerk van deze activerende werkvormen is dat alle leerlingen actief tot denken aangezet worden. De docent heeft tijdens dergelijke werkvormen de taak om op een activerende manier vragen te stellen en opdrachten op zo'n manier te geven dat ze leerlingen tot denken aanzetten. De docentenhandleiding per les geeft hier suggesties voor.

Scaffolding

Scaffolding is een Engelse term en kan vertaald worden als 'steigeren/steigers bouwen'. In het onderwijs betekent scaffolding dat leerlingen in het leerproces van geleid naar begeleid naar zelfstandig werken worden begeleid. In deze interventie is het principe van scaffolding als volgt uitgewerkt. Bij de introductie en instructie is de rol van de docent groot, de docent leidt het leerproces. Bij het samen oefenen werken de leerlingen met elkaar samen maar nog wel onder begeleiding van de docent. Het is in deze fase aan de docent om zijn begeleiding af te stemmen op wat een groepje nodig heeft. Bij het vrij lezen wordt een groter beroep gedaan op de zelfstandigheid van de leerlingen: ze werken individueel en oefenen zelfstandig met de strategie met behulp van het strategieblad.

6. GESCHIKTE TEKSTEN SELECTEREN: EEN HANDREIKING

Motivatie van leerlingen speelt een belangrijke rol bij lezen. BBL-leerlingen zullen meer gemotiveerd zijn om te lezen als de teksten die ze aangeboden krijgen, aansluiten bij hun belevingswereld. Het beroep waarvoor ze worden opgeleid, en dat ze in de praktijk al beoefenen, maakt daar een groot deel van uit. Daarom is het de uitdaging om de lessen Nederlands zoveel mogelijk in te richten rondom authentiek materiaal: teksten afkomstig uit, of aansluitend bij, de beroepspraktijk. Maar het selecteren van de juiste teksten is niet eenvoudig, en schiet er daardoor vaak bij in. Toch is het de uitdaging om te blijven zoeken naar geschikte, levensechte teksten.

Om het zoeken naar authentieke teksten die geschikt zijn voor leerlingen op niveau 2F te ondersteunen, volgen hier een aantal richtlijnen en criteria die daarbij behulpzaam zijn. In het programma 'Lezen voor Beroep en Studie' is het mogelijk om gebruik te maken van de teksten die door de ontwikkelaars zijn uitgezocht. Maar om de betrokkenheid en motivatie van leerlingen te vergroten, heeft het de voorkeur om ook met eigen tekstmateriaal te werken. Bij het onderdeel 'vrij lezen' is dat sowieso het geval: leerlingen zorgen daar voor eigen leesmateriaal. Ook bij de onderdelen 'instructie strategie' en 'samen oefenen' kun je er als docent voor kiezen om met eigen materiaal te werken.

Bij het selecteren van een geschikte tekst voor niveau 2F is het goed de volgende aspecten van een tekst te beoordelen:

- > Niveau
- > Lengte
- > Aansluiting bij belevingswereld van de leerling
- > Relevantie voor beroep en studie
- > Variatie in tekstsoort
- > Aansluiting bij doelstelling van de les

NIVEAU

Het onderzoek richt zich op BBL-leerlingen van niveau 2 en 3. Voor deze doelgroep geldt voor de referentieniveaus de eis van niveau 2F. De niveaus voor het lezen van zakelijke teksten zijn beschreven in het referentiekader (Expertgroep doorlopende leerlijnen Taal en Rekenen, 2008).

Hieronder zijn de beschrijvingen uit dat referentiekader weergegeven voor de niveaus 1F, 2F en 3F voor het onderdeel 'lezen zakelijke teksten'.

	Niveau 1F	Niveau 2F	Niveau 3F
Algemene omschrijving	Kan eenvoudige teksten lezen over alledaagse onderwerpen die aansluiten bij de leefwereld	Kan teksten lezen over alledaagse onderwerpen, onderwerpen die aansluiten bij de leefwereld van de lezer en over onderwerpen die verder van de lezer afstaan	Kan een grote variatie aan teksten over opleidings- en beroepsgebonden en maatschappelijke onderwerpen zelfstandig lezen. Leest met begrip voor geheel en details

TEKSTEN

Tekstkenmerken	De teksten zijn eenvoudig van structuur; de informatie is herkenbaar geordend. De teksten hebben een lage informatiedichtheid; belangrijke informatie is gemarkeerd of wordt herhaald. Er wordt niet te veel (nieuwe) informatie gelijktijdig geïntroduceerd. De teksten bestaan voornamelijk uit frequent gebruikte (of voor de leerlingen alledaagse) woorden.	De teksten hebben een heldere structuur. Verbanden in de tekst worden duidelijk aangegeven. De teksten hebben overwegend een lage informatiedichtheid.	De teksten zijn relatief complex, maar hebben een duidelijke opbouw die tot uiting kan komen in het gebruik van kopjes. De informatiedichtheid kan hoog zijn.
Tekstsoorten	Eenvoudige informatieve teksten (waaronder zaakvakteksten, naslagwerken, internetteksten en schematische overzichten); eenvoudige instructieve en betogende teksten uit boeken (waaronder de taal- en zaakvakmethodes), maar ook advertenties, reclames, huis-aan-huisbladen, of het algemene nieuws in de krant; verhalende teksten	Informatieve teksten, waaronder schoolboek- en studieteksten (voor taal en zaakvakken), standaardformulieren, tijdschriften, teksten van internet, notities en schematische informatie (waarin verschillende dimensies gecombineerd worden). Instructieve en betogende teksten, vaak redundante teksten, waaronder reclameteksten, advertenties, folders, recepten, het alledaagse nieuws in de krant, maar ook brochures van formele instanties, of lichte opiniërende artikelen uit tijdschriften; verhalende teksten	Informatieve teksten, zoals voorlichtingsmateriaal, brochures van instanties (met meer formeel taalgebruik), teksten uit (gebruikte) methodes, maar ook krantenberichten, bijsluiters van medicijnen, zakelijke correspondentie, ingewikkelde schema's en rapporten over het eigen werkterrein. Instructieve en betogende teksten, waaronder teksten uit methodes, opiniërende artikelen, reclameteksten en complexe instructies; verhalende teksten

Als uitgangspunt geldt voor de tekstselectie dat teksten op niveau 2F het meest geschikt zijn. Beroepsspecifieke teksten, die zeker geschikt zijn, kunnen op basis van de beschrijving en het specifieke jargon als 3F aangemerkt worden. Dat wil niet zeggen dat deze teksten ongeschikt zijn. Om leesstrategieën te oefenen kan beter met relatief moeilijke dan relatief makkelijke teksten gewerkt worden.

Om het niveau van een tekst vast te stellen kan het raamwerk zoals hierboven beschreven als uitgangspunt dienen. Om de betrouwbaarheid van het oordeel over het niveau te vergroten, verdient het aanbeveling om het niveau met/door meer docenten te bepalen: beoordeel onafhankelijk van elkaar een tekst. Leg vervolgens de oordelen naast elkaar en vergelijk: Welke argumenten gebruikte ieder om tot zijn keuze te komen? Op welk punt zijn jullie het eens, op welk punt niet? Kom op deze manier gezamenlijk tot een oordeel.

Er is ook een snelle en eenvoudige manier om het niveau van teksten vast te stellen, namelijk door het gebruik van de Accessibility Tool. Op de site <https://www.accessibility.nl/kennisbank/tools/leesnivea-tool> kun je een tekst invoeren. Volg hiervoor goed de richtlijnen die op de site worden gegeven. De tool geeft vervolgens een beoordeling van het niveau van de tekst in termen van het Europees Referentiekader (ERK). Voor de vertaling van de ERK-niveaus naar de niveaus van het referentiekader kan de volgende richtlijn worden aangehouden:

A1/A2: 1F
A2/B1: 2F
B2/C1: 3F
C2: 4F

LENGTE

Voor niveau 2F is er geen minimumlengte voor een tekst aan te geven. Wel wordt een lengte van 2 pagina's als maximumlengte gezien. Maar naast deze objectieve maat is het ook van belang om ervoor te zorgen dat leerlingen niet ontmoedigd raken door de lengte van een tekst. Ze moeten de opdrachten die bij een tekst horen, in de beschikbare tijd kunnen afronden.

AANSLUITING BIJ DE BELEVINGSWERELD VAN DE LEERLINGEN

De leesmotivatie zal toenemen als leerlingen geïnteresseerd zijn in het onderwerp van de tekst. Dit is een persoonsafhankelijk criterium, en daardoor is het niet mogelijk om in zijn algemeenheid te zeggen welke teksten aansluiten bij de belevingswereld van de leerlingen. Met name binnen BBL-trajecten is de diversiteit van de doelgroep groot (Eimers, Keppels, & Jager, 2010). Bij het onderdeel 'vrij lezen' worden leerlingen daarom uitgedaagd met eigen tekstmateriaal te werken. Als docent kun je inschatten welke teksten zullen aanspreken. Inspelen op de actualiteit kan hiervoor een richtlijn vormen.

RELEVANTIE VOOR BEROEP EN STUDIE

Op de werkvloer en in de opleiding zullen leerlingen in aanraking komen met tekstmateriaal. Daag leerlingen uit om zelf met authentiek tekstmateriaal te komen dat ze meenemen van de werkplek (mails, prikbordmateriaal, instructies, informatie). Informatiemateriaal van het eigen ROC en van ‘aanpalende’ instanties (denk aan gemeente en DUO) kunnen een relevante bron voor teksten zijn. Gebleken is dat taalontwikkeling stimuleren met behulp van materiaal gerelateerd aan de werkplek, met name voor BBL-leerlingen, een adequate insteek is (Raaphorst & Steehouder, 2011).

VARIATIE IN TEKSTSOORT

Zorg bij de selectie van teksten voor een variatie in tekstsoorten. Bepaal van eigen tekstmateriaal welke tekstsoort het betreft en kijk in het schema onder hoofdstuk 2 (2. Het onderzoek en de rol van de docent) bij welke strategie welke tekstsoort het beste past. Verhalende teksten maken geen onderdeel uit van het examen voor leerlingen van het mbo op niveau 2 en niveau 3. Ze komen dan ook verder niet aan bod in dit programma, dat is gericht op functioneel lezen voor beroep en studie.

LITERATUUR

Bossers B. (1996). Lezen. In: Hulstijn, J.H., Stumpel, R., Bossers, B., & Van Veen, C. (red.), *Nederlands als tweede taal in de volwasseneneducatie: Handboek voor docenten*. Amsterdam: Meulenhoff Educatief.

Ebbens, S. & Ettekooven, S. (2005). *Effectief leren, basisboek*. Houten: Noordhoff Uitgevers B.V.

Eimers, T., Keppels, E., & Jager, A. (2010). *De bbl als leerweg voor volwassenen: Een kwantitatieve analyse van deelnemers van 23 jaar en ouder in de beroepsbegeleidende leerweg van het mbo (KBA)*. Expertisecentrum Beroepsonderwijs.

Expertgroep doorlopende leerlijnen Taal en Rekenen (2008). *Over de drempels met taal: De niveaus voor de taalvaardigheid*. Onderdeel van de eindrapportage van de Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen.

Hattie J. (2008). *Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. New York/London: Routledge.

Keene, E. & Zimmerman, S. (1997). *Mosaic of thought*. Portsmouth, NH: Heinemann.

Pajares, F. & Urdan, T. (2006). *Self-efficacy beliefs of adolescents*. Greenwich, CT: Information Age Publishing.

Raaphorst E. & Steehouder P. (2011). *Taal terug op het mbo, beleid en praktijk van (nieuw) taalonderwijs in het middelbaar beroepsonderwijs*. Expertisecentrum Beroepsonderwijs.

Schneider J. & Foot R., (2013). Teaching strategies to support vocational education students' reading literacy. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 86(1), p.32-36.

Teunissen, C. et al. (2013). *Beter lezen en schrijven: Interventieprogramma voor mbo-3 en mbo-4*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Vernooy, K. (2007). *Effectief leesonderwijs nader bekeken*. Utrecht: Projectbureau Kwaliteit.

Verspiek, M. (2014), Van lezen word je slim. *Profiel vakblad*, 2, 14-16.

LEZEN VOOR BEROEP EN STUDIE

LESBESCHRIJVINGEN

LES 1:

GA JIJ MIJ DE LES LEZEN?

BENODIGDHEDEN

- › Voor elke leerling een werkmap.
- › Een (digi)bord om op te schrijven.
- › Strategieblad les 1 op A3 formaat.
- › Vier voorbeeldteksten (uit tekstboek les 1 – modelteksten) digitaal geprojecteerd op het digibord en/of gekopieerd voor alle leerlingen.
- › Neem een aantal verschillende leesmaterialen mee. Suggesties: enkele leesboeken, Voetbal International, Story, Privé, Gijp, Grazia, studieboek, brief ROC de Leijgraaf, brief Donorcodicil, brief DUO.
- › Zorg voor minimaal vijf tijdschriften.
- › Voor elke leerling enkele post-its.
- › Optioneel: apparatuur om een filmfragment van het internet af te spelen.

o. LESVOORBEREIDING

Zet het lesdoel en de leescyclus (zie 2. *Aandacht voor leesbeleving*) op het bord.

Zet het stappenplan behorend bij de strategie ‘bepalen tekstsoort, lesdoel en leesgedrag’ (zie 3. *Instructie strategie*) op het bord.

Zorg ervoor dat de vier modelteksten op het digibord klaarstaan. Je bepaalt zelf of je daarnaast de teksten ook voor de leerlingen kopieert. Indien er geen digibord beschikbaar is, kopieer dan sowieso de modelteksten uit het tekstboek voor alle leerlingen.

Hang het strategieblad (A3) behorend bij les 1 op het bord.

1. INTRODUCTIE (5 MIN.)

Bespreking lesdoel

Bespreek het lesdoel in termen van wat de leerling na deze les weet/kan:

- › *Na deze les kun je verschillende tekstsoorten en manieren om een tekst te lezen opnoemen.*
- › *Na deze les kun je over een tekst zeggen wat voor soort tekst het is en waarom je de tekst leest. Je kunt ook zeggen op welke manier je de tekst het beste kunt lezen.*

Toelichting op het onderzoek

Vertel de leerlingen wat meer over het onderzoek waar zij aan gaan deelnemen. Benoem hierbij in ieder geval de volgende punten:

- › Onderzocht wordt op welke manier BBL-leerlingen kunnen werken aan het verbeteren van hun leesvaardigheid.
- › Waarom is het belangrijk om dit te onderzoeken? Omdat Nederlands onderdeel is van het Centraal Examen.
- › Het onderzoek bestaat uit zes lessen, één les per week. We willen weten of deze lessen ervoor zorgen dat BBL-leerlingen (nog) beter gaan lezen.

2. AANDACHT VOOR LEESBELEVING (10 MIN.)

In gesprek met de leerlingen

Ga het gesprek aan met de leerlingen over hoe eerdere leeservaringen van invloed zijn op hun huidige leesgedrag:

- › *Waar denk je aan bij lezen?*
- › *Wanneer heb je met plezier een tekst gelezen?*
- › *Wat voor tekst was dat?*
- › *Bij wat voor teksten denk je 'Hier begin ik niet aan'? Waarom?*

Laat de verschillende leesmaterialen die je hebt meegenomen zien.

Geef enkele leerlingen de kans om te reageren door bijvoorbeeld de volgende vragen te stellen:

- › *Wat denk je bij het zien van een dergelijk boek/materiaal?*
- › *Hoe komt dat, denk je?*

Leescyclus

Vertel de leerlingen over het belang van leesplezier. Gebruik hierbij de volgende informatie:

- › Hoe meer je leest, hoe beter je in lezen wordt. En hoe beter je kunt lezen, hoe meer plezier je eraan gaat beleven.
- › Wanneer ga je nu veel lezen? En wanneer beleef je plezier aan lezen? Als je teksten leest over onderwerpen die je leuk vindt of die je interesseren en als je de tekst die je leest goed begrijpt.

Met het volgende model kun je het visueel maken voor de leerlingen:

- › In deze lessen leer je strategieën, hulpmiddelen om het lezen makkelijker te maken. Hierdoor zal je teksten makkelijker begrijpen waardoor je het lezen ook leuker gaat vinden.

3. INSTRUCTIE STRATEGIE (15 MIN.)

Modelen

Vertel de leerlingen dat het belangrijk is om, voordat je begint met lezen, na te denken over het tekstdoel, het leesdoel en het leesgedrag dat daarbij hoort. Vertel dat je teksten op verschillende manieren kunt lezen en dat de manier die je kiest afhankelijk is van wat voor soort tekst het is (tekstsoort) en van wat je met de tekst moet doen (leesdoel).

Bespreek de volgende tekstsoorten:

- › *Informatieve teksten die bedoeld zijn om informatie te geven. Bijvoorbeeld schoolboeken of nieuwsberichten in de krant*
- › *Instructieve teksten die bedoeld zijn om uit te leggen hoe je iets moet doen of hoe je met dingen moet omgaan. Denk aan een gebruiksaanwijzing of recept.*
- › *Betogende teksten die bedoeld zijn om jou ergens van te overtuigen (een mening) of om producten aan te prijzen (reclame).*
- › *Verhalende teksten die bedoeld zijn om voor je plezier te lezen (boeken, romans).*

Wellicht dat de leerlingen ook nog voorbeelden hebben?

Doe hardop denkend voor hoe je de strategie ‘bepalen tekstsoort, leesdoel en leesgedrag’ kunt toepassen bij het lezen van verschillende teksten, zodat de leerlingen een voorbeeld hebben gezien voordat ze de strategie zelf gaan gebruiken. Laat de leerlingen de juiste teksten (uit tekstboek les 1 – modellen) er op papier bij pakken en/of projecteer de teksten op het digibord. De strategie ‘bepalen tekstsoort, leesdoel en leesgedrag’ staat op het bord en op het strategieoverzicht in het werkmap van de leerlingen.

Gebruik bij het modellen strategieblad les 1 dat je op A3 formaat op het bord hangt. Vul hardop denkend het strategieblad in en noteer je uitwerking op het grote strategieblad. De leerlingen kunnen meekijken in hun werkmap. Zij hoeven dit strategieblad in hun map niet in te vullen.

Stappenplan strategie

Bepalen tekstsoort, leesdoel en leesgedrag

1. Kijk waar de tekst vandaan komt of waar je de tekst tegenkomt (bron).
2. Kijk naar de titel, tussenkopjes en illustraties
3. Bepaal wat voor soort tekst het is (zie strategieblad)
4. Bepaal wat je doel is bij het lezen van de tekst (zie strategieblad)
5. Bepaal hoe je de tekst gaat lezen (zie strategieblad)

Wat je bijvoorbeeld kunt zeggen tijdens het modelen:

Tekst 1

Weten hoe studiefinanciering werkt (informatieve tekst, informatie geven)

Laat ik eens beginnen met kijken waar de tekst vandaan komt: van de website van DUO. Ik weet dat dat een organisatie is die de studiefinanciering regelt. Als ik naar de tussenkopjes kijk, dan valt me op dat er veel tussenkopjes staan. **[lees enkele tussenkopjes voor]** Dus er zullen veel verschillende onderwerpen besproken worden in de tekst. Eens kijken of ik met wat ik nu bedacht heb al kan zeggen wat voor tekstsoort het is. Ik denk dat het een informatieve tekst is. Als ik de verschillende tussenkopjes lees, dan denk ik namelijk dat ik in deze tekst informatie krijg over wat studiefinanciering is en wanneer je het krijgt. Dus ik kruis op mijn strategieblad bij vraag 1 'Waarom schreef de schrijver deze tekst' het hokje voor 'Informatie geven' aan. **[kruis het hokje aan]** Nu moet ik gaan bedenken waarom ik deze tekst lees, wat is mijn leesdoel? **[lees de antwoordalternatieven bij vraag 2 voor]** Ik wil weleens weten of ik na mijn 30e nog steeds studiefinanciering kan krijgen, dus ik kruis aan 'Ik moet iets te weten komen'. **[kruis het hokje aan]** Ik kan aan de tussenkopjes zien waar ik het antwoord op mijn vraag (kan ik na mijn 30e nog studiefinanciering krijgen?) kan vinden, dus ik kan op zoek gaan naar het juiste tussenkopje. Dus ik mijn leesgedrag is zoekend lezen. **[kruis het hokje aan]**

Tekst 2

Het wordt weer tijd voor Dunlop winterbanden (betogende tekst, betogen)

Ik ga eens kijken waar deze tekst te vinden is. Hij komt van het internet, van de website autoweek.nl. Ik weet dat Autoweek een tijdschrift is over auto's. Als ik naar de titel, de tussenkopjes en de illustratie kijk, dan kan ik al wat meer te weten komen over wat voor soort tekst dit is. **[lees de titel en tussenkopjes voor en vertel wat je ziet op de illustratie]** Als ik de titel lees, dan denk ik dat de tekstsoort een informatieve tekst is want ik denk dat ik informatie krijg over winterbanden. Maar als ik de tussenkopjes lees, dan begin ik toch te twijfelen of het wel een informatieve tekst is. Het tussenkopje 'Vraag een offerte aan' wil mij volgens mij overtuigen om winterbanden te kopen. Dus dan zou ik zeggen dat de tekstsoort 'Betogen' is. Dus ik weet niet zeker wat de tekstsoort is. Dat is niet erg, daar kom ik vanzelf achter als ik de tekst straks ga lezen. Ik kruis voor nu 'Betogen' aan bij vraag 1. **[kruis het hokje aan]** Ik ben wel geïnteresseerd in winterbanden en denk erover ze aan te schaffen. Daarom lees ik de tekst. Dus mijn leesdoel is 'Ik lees het uit interesse'. **[kruis het hokje aan]** En ik ga de tekst intensief lezen om wat meer te weten te komen over winterbanden. **[kruis het hokje aan]**

Tekst 3 Brandalarm (instructieve tekst, instructie geven)

Ik ga de derde tekst laten zien. Oh, dit is een heel ander soort tekst dan we hiervoor gezien hebben. Het is eigenlijk een plaatje met een paar woorden erin. Laat ik eens kijken waar deze tekst te vinden is. Ik heb hem nu op internet gevonden. Maar ik heb deze tekst wel vaker gezien, bijvoorbeeld in de gang van dit gebouw tegen de muur. De tekst bestaat maar uit een paar woorden en samen met het plaatje wordt eigenlijk al meteen duidelijk wat voor tekstsoort dit is: een instructieve tekst. De paar woorden geven mij namelijk instructie wat ik moet doen als er brand is en ik alarm wil slaan. **[kruis het hokje aan]**

Waarom zou ik zo'n tekst lezen? Die lees ik op het moment dat er brand is en ik moet weten hoe ik alarm kan slaan. Dus dan is mijn leesdoel, dat ik precies doe wat in de tekst staat. **[kruis het hokje aan]** En ik wil zeker weten dat ik de instructie goed volg, dus ik lees de tekst intensief. Dat is mijn leesgedrag. **[kruis het hokje aan]**

Tekst 4

Succesje, een verhaal over mijn nieuwe auto (verhalende tekst, amuseren)

Eens kijken waar deze tekst vandaan komt. Ik zie dat het de website van het NRC is, dat is een krant weet ik. De tekst heeft geen tussenkopjes of illustraties, dus ik kan alleen naar de titel kijken. **[lees de titel voor]** In de titel lees ik dat er in de tekst een verhaal wordt verteld. Ik weet nu dus de tekstsoort: een verhalende tekst dus bij vraag 1 kies ik voor 'amuseren'. **[kruis het hokje aan]** Waarom lees ik deze tekst? Omdat ik wel benieuwd ben naar het verhaal over de nieuwe auto. Dus als leesdoel kies ik 'Ik lees het uit interesse'. **[kruis het hokje aan]** Als ik het verhaal goed wil snappen, dan moet ik de tekst helemaal goed doorlezen, dus kies ik als leesgedrag intensief lezen. **[kruis het hokje aan]**

4. SAMEN OEFENEN (20 MIN.)

De bedoeling is dat de leerlingen nu in groepjes gaan oefenen met het toepassen van de strategie 'bepalen tekstsoort, leesdoel en leesgedrag'.

- › Verdeel de klas in groepjes van maximaal vier leerlingen.
- › Zorg dat elk groepje een eigen tijdschrift en post-its heeft.
- › Geef de leerlingen de opdracht om post-its aan bladzijden te plakken en daarop te noteren wat de tekstsoort van de betreffende tekst is. Dat doen ze bij enkele teksten (geef een tijdsindicatie). Ze kunnen hierbij het strategieblad als ondersteuning gebruiken.
- › Laat de leerlingen ook nadenken en met elkaar bespreken welk leesdoel en leesgedrag daarbij kan horen. Ook dit schrijven ze op de post-it.
- › Zorg voor een klassikale terugkoppeling: twijfelen de leerlingen nog bij bepaalde teksten over wat voor tekstsoort het is? Laat enkele leerlingen uit een groepje plenair aangeven waarom ze bij een bepaalde tekst de keuze voor tekstsoort/leesdoel/leesgedrag hebben gemaakt.

5. EVALUEREN TAAKPAK (5 MIN.)

Bespreek met de leerlingen hoe zij het werken met de strategie 'bepalen tekstsoort, leesdoel en leesgedrag' ervaren hebben. Bespreek betekenisvolle situaties waarin leerlingen baat kunnen hebben bij het gebruik van deze strategie:

- › *Wat heb je nu geleerd in deze les wat je eerder nog niet wist?*
- › *Stel je moet aan een collega/medeleerling uitleggen wat je in deze les geleerd hebt. Wat zou je dan zeggen?*
- › *Wat vond je leuk/minder leuk in deze les?*

Sluit de les af met een terugblik op het leesdoel: hebben de leerlingen het doel bereikt?

LES 2:

EEN GOEDE VOORSPELLING IS HET HALVE WERK

BENODIGDHEDEN

- › Voor elke leerling een werkmap.
- › Een (digi)bord om op te schrijven.
- › Strategieblad les 2 op A3 formaat .
- › Tekst ‘Noodmaatregelen om ontsnapte cobra in West-Brabant’ (uit tekstboek les 2 – modeltekst) digitaal geprojecteerd op het digibord en/of gekopieerd voor alle leerlingen.
- › Zelf geselecteerde informatieve tekst of voorbeeldtekst ‘Jongeren en schulden’ (uit tekstboek les 2 – oefentekst) gekopieerd voor alle leerlingen.
- › Voor elke leerling enkele post-its.
- › Optioneel: eigen leesmateriaal leerlingen (zie 4. *Vrij lezen in authentiek materiaal*).
- › Optioneel: apparatuur om een filmfragment van het internet af te spelen.

o. LESVOORBEREIDING

Zet het lesdoel en het stappenplan behorend bij de strategie ‘voorkennis achterhalen en voorspellen’ (zie 2. *Instructie strategie*) op het bord. Zorg dat de strategie voor de leerlingen nog niet zichtbaar is.

Zorg ervoor dat de modeltekst ‘Noodmaatregelen om ontsnapte cobra in West-Brabant’ op het digibord klaarstaat. Je bepaalt zelf of je daarnaast de tekst ook voor de leerlingen kopieert. Indien er geen digibord beschikbaar is, kopieer dan de modeltekst uit het tekstboek.

Hang het strategieblad (A3) behorend bij les 2 op het bord.

1. INTRODUCTIE (5 MIN.)

Terugblik vorige les & Bespreking lesdoel

Blik kort terug op de vorige les: Wat hebben de leerlingen daarin gedaan en geleerd? Welke strategie stond centraal?

Bespreek het lesdoel in termen van wat de leerling na deze les weet/kan:

- › *Na deze les kun je voorspellen waar een tekst over gaat voordat je hem gelezen hebt. Je kunt hierbij je voorkennis gebruiken.*

Aandachtsrichter

- › Start de les met een aandachtsrichter. Mogelijke aandachtsrichters:
  - Filmfragment met Jan Mulder die voetbaluitslagen voorspelt:
<http://www.youtube.com/watch?v=rCMoA1WFJzw>
  - Filmfragment waarin dieren de uitslag van een voetbalwedstrijd voorspellen:
<http://www.youtube.com/watch?v=h5eIBPkGRo>

- › Verwijs naar een televisieprogramma als Crime Scene Investigation, Flikken Maastricht of Moordvrouw. Hebben de leerlingen de laatste aflevering gezien? Tijdens zo'n aflevering voorspel je ook automatisch wie de dader zal zijn. Klopt die voorspelling vaak? Wat is de ervaring van de leerlingen?

Conclusie uit deze aandachtsrichters: Voorspellen lijkt gokken, dus wat heb je er dan aan? In deze les zullen we zien dat je ook bij lezen op zo'n manier kunt voorspellen dat je er wat aan hebt.

2. INSTRUCTIE STRATEGIE (10 MIN.)

Eigen ervaringen

Je tekent een woordveld op het bord met daarin 'Hoe weet je waar een tekst over gaat?'. Je bespreekt met de leerlingen hoe zij te weten komen waar een tekst over gaat. Waar letten ze op? Geef leerlingen één minuut de tijd om hun ideeën op een post-it te zetten (voor elk idee één post-it). Je nodigt enkele leerlingen uit om een post-it op het bord te plakken en te vertellen wat ze waarom hebben opgeschreven.

Modellen

Doe hardop denkend voor hoe je de strategie 'voorkennis achterhalen en voorspellen' en 'bepalen tekstsoort, leesdoel en leesgedrag' kunt toepassen bij het lezen van een informatieve tekst. Laat de leerlingen de juiste teksten (uit tekstboek les 2 – modellen) er op papier bij pakken en/of projecteer de teksten op het digibord. De strategie 'voorkennis achterhalen en voorspellen' staat op het bord en alle strategieën staan op het strategieoverzicht in de werkmap van de leerlingen.

Gebruik bij het modellen strategieblad les 2 dat je op A3 formaat op het bord hangt. Vul hardop denkend het strategieblad in en noteer je uitwerking op het grote strategieblad. De leerlingen kunnen meekijken in hun werkmap: het strategieblad dat zij later deze les gebruiken is hetzelfde als het strategieblad dat je gebruikt bij het modellen. De leerlingen schrijven tijdens het modellen niets op.

Vul eerst vraag 1 t/m 3 van het strategieblad hardop denkend in a.d.h.v. het stappenplan 'tekstsoort, leesdoel, leesgedrag' en noteer daarbij ook uw uitwerking op het strategieblad. Hanteer voor vraag 4 en 5 onderstaand stappenplan:

Stappenplan strategie

Voorkennis achterhalen en voorspellen

- 1 Kijk naar de titel
- 2 Kijk naar de tussenkopjes
- 3 Kijk naar de dikgedrukte woorden
- 4 Kijk naar de illustraties
- 5 Bedenk wat je al over het onderwerp weet
- 6 Bedenk waar de tekst over gaat

Wat je bijvoorbeeld kunt zeggen:

Tekst Noodmaatregelen om ontsnapte cobra in West-Brabant (informatieve tekst, informatie geven)

Ik vind deze tekst op nu.nl, ik weet dat dit een website is waar nieuwsberichten op staan. Er staat een illustratie bij de tekst van een cobra. Daarnaast zie ik een titel en tussenkopjes. [lees de titel en de tussenkopjes voor] Als ik die zo lees dan denk ik dat dit een nieuwsbericht is, dus de tekstsoort is een informatieve tekst. [kruis het hokje aan] Nieuwsberichten lees ik omdat het me interesseert wat er zoal gebeurt in Nederland en daarbuiten. Mijn leesdoel is dus 'Ik lees het uit interesse'. [kruis het hokje aan] Ik ben geïnteresseerd in het onderwerp, dus ik lees de hele tekst goed door. Dat is mijn leesgedrag. [kruis het hokje aan]

Om te voorspellen waar de tekst over gaat kijk ik nog eens naar de titel en tussenkopjes. [lees de titel en tussenkopjes nog eens voor] Als ik die zo lees, dan kan ik al voorspellen dat de tekst zal gaan over een slang die ontsnapt is. Het zal waarschijnlijk een agressieve slang zijn. De tekst heeft verder geen dikgedrukte woorden. Op de afbeelding zie ik een cobra. Ik kan wel al bedenken wat ik al over het onderwerp weet (voorkennis). Ik weet dat slangen heel gevaarlijk zijn, dus ik kan me voorstellen dat het een heel gevaarlijke situatie is voor de mensen die wonen in het gebied waar de slang ontsnapt is. [lees de tekst voor t/m ...kinderen niet buiten te laten spelen.] Ik heb nu een stukje van de tekst gelezen en ik ga eens kijken of mijn voorspelling klopte. Ik had voorspeld dat het over een ontsnapte slang zou gaan die voor een gevaarlijke situatie zorgt. Dat klopt wel want ik heb net gelezen dat er inderdaad een slang ontsnapt is en dat er noodmaatregelen genomen zijn. Dat doen ze alleen als er een gevaarlijke situatie is. Dus ik kruis aan 'ja' op mijn strategieblad. [kruis het hokje aan en lees de tekst verder voor] Ik heb nu de hele tekst gelezen. Mijn voorspelling klopte nog steeds en er zijn geen dingen anders dan ik dacht, dus ik kruis op mijn strategieblad weer 'ja' aan. [kruis het hokje aan]

Wijs de leerlingen op de strategie die ook terug te vinden is op het strategieoverzicht.

3. SAMEN OEFENEN (15 MIN.)

De leerlingen oefenen nu zelf in het toepassen van de strategie 'voorkennis achterhalen en voorspellen'.

Leg uit dat er een quiz gespeeld gaat worden over een bepaald onderwerp (in het tekstboekje staat een voorbeeldtekst over schulden die gebruikt kan worden). Stel enkele waar/niet waar vragen over het onderwerp om er alvast met de leerlingen achter te komen wat ze al weten over het onderwerp. Voorbeeldvragen bij de tekst over schulden:

- › Eén op de zes mbo-ers leende volgens het NIBUD Scholierenonderzoek 2012 – 2013 geld. (antwoord: waar)
- › Schulden kunnen tot schooluitval leiden. (antwoord: waar, studenten met schulden zijn vaker afwezig, zijn moe door veel werken, besteden weinig aandacht aan school of stoppen zelf met school)

Je kunt het klaslokaal verdelen in twee hoeken (één hoek voor ‘waar’ en één hoek voor ‘niet waar’), je hanteert het principe ‘petje op, petje af’ of je laat de leerlingen hun vinger opsteken.

Laat de leerlingen nu individueel vraag 1 t/m 3 van strategieblad: samen oefenen invullen over de tekst die ze gaan lezen. Laat ze daarna hun voorkennis activeren en de inhoud van de tekst met elkaar voorspellen (vraag 4 en 5 van strategieblad: samen oefenen). Vertel de leerlingen dat je na afloop enkele vragen zal stellen over de tekst. De leerlingen moeten daar rekening mee houden bij het lezen van de tekst.

Nadat de leerlingen de tekst hebben gelezen en het strategieblad hebben ingevuld, stel je hen enkele quizvragen. Voorbeeldvragen bij de tekst over schulden:

- › De leerlingen op het mbo die geld lenen hebben gemiddeld 500 euro schuld. (antwoord: niet waar, namelijk 1256 euro)
- › Onder formele schulden, verstaan we schulden bij vrienden en familie. (antwoord: niet waar, dit noemen we informele schulden; formele schulden zijn schulden bij instanties zoals banken, DUO, zorgverzekering en mobiele providers)
- › Op jezelf gaan wonen kan bij sommigen leiden tot schulden. (antwoord: waar, gebeurtenissen of veranderingen in de levensfase zoals op zichzelf gaan wonen kunnen factoren zijn die meespelen bij het ontstaan van schulden)
- › Niet rood kunnen staan op je bankrekening is een goede manier om schulden te voorkomen. (antwoord: waar, de mogelijkheid om schulden te maken is een factor bij het ontstaan van schulden; als je niet meer rood kunt staan, kun je op je geen schulden maken)

4. VRIJ LEZEN IN AUTHENTIEK MATERIAAL (OPTIONEEL) (15-20 MIN.)

Indien de tijd het toelaat, laat je de leerlingen individueel in authentiek leesmateriaal lezen. Dit kunnen teksten uit studieboeken zijn die ze toch al moeten lezen, teksten uit vakbladen, nieuwsartikelen, leesboeken, etc.

Ze vullen voorafgaand, tijdens en na afloop van het lezen, strategieblad: vrij lezen in. Vraag 1 tot en met 4 worden volledig voorafgaand aan het lezen ingevuld. Vraag 5 voorafgaand, tijdens en na afloop van het lezen.

5. EVALUEREN TAAKAANPAK (5 MIN.)

Bespreek met de leerlingen hoe zij het werken met de strategie ‘voorspellen en voorkennis achterhalen’ ervaren hebben en bespreek betekenisvolle situaties waarin leerlingen baat bij het gebruik van deze strategie kunnen hebben (denk aan het lezen van teksten tijdens het werken of bij andere vakken van hun opleiding).

Werkvorm discussiester

- › Geef enkele stellingen, bijvoorbeeld:
  - Door de inhoud van een tekst te voorspellen voordat ik de tekst lees, begrijp ik de tekst beter.
  - De strategie 'voorspellen en voorkennis achterhalen' kan mij helpen bij het lezen van teksten.
- › Laat de leerlingen hun mening geven op een schaal van 1 (helemaal niet mee eens) tot 5 (helemaal mee eens) door of het aantal vingers op te steken of door een briefjes met het cijfer omhoog te houden.
- › Beschrijf welke meningen je ziet in de klas en laat enkele leerlingen hun mening toelichten.

Sluit de les af met een terugblik op het lesdoel: hebben de leerlingen het doel bereikt?

!! Tijdens de volgende les staat de strategie 'kritisch denken: mening vormen' centraal. Aangezien niet elke leestekst zich leent voor het vormen van een mening kun je de leerlingen vragen om een opmerkelijk nieuwsbericht mee te nemen om te lezen in *fase 4. Vrij lezen in authentiek materiaal*. Deze fase is echter ook tijdens de volgende les optioneel, dus het is aan jezelf om in te schatten of je verwacht hier tijdens les 3 aan toe te komen.

LES 3:

WAAROM? OMDAT IK DAT VIND!

BENODIGDHEDEN

- › Voor elke leerling een werkmap.
- › Een (digi)bord om op te schrijven.
- › Strategieblad les 3 op A3 formaat.
- › Tekst ‘Vraag om hulp’ (uit tekstboek les 3 – modeltekst) digitaal geprojecteerd op het digibord en/of gekopieerd voor alle leerlingen.
- › Zelf geselecteerde betogende teksten of de voorbeeldtekst ‘Gebruik van dialect op school’ (uit tekstboek les 3 – oefentekst) bestaande uit vijf korte tekstje. Binnen een vijftal verdelen de leerlingen de teksten.
- › Voor elke leerling enkele post-its.
- › Optioneel: eigen leesmateriaal leerlingen (zie 4. *Vrij lezen in authentiek materiaal*).
- › Optioneel: apparatuur om een filmfragment van het internet af te spelen.

o. LESVOORBEREIDING

Zet het lesdoel en het stappenplan behorend bij ‘kritisch lezen: mening geven’ (zie 2. *Instructie strategie*) op het bord.

Zorg ervoor dat de modeltekst ‘Vraag om hulp’ op het digibord klaarstaat. Je bepaalt zelf of je daarnaast de tekst ook voor de leerlingen kopieert. Indien er geen digibord beschikbaar is, kopieer dan sowieso de modeltekst uit het tekstboek voor alle leerlingen.

Hang het strategieblad (A3) behorend bij les 3 op het bord.

Bedenk of selecteer een broodje aap verhaal op <http://www.broodjeaap.nl/>.

1. INTRODUCTIE (5 MIN.)

Terugblik vorige les & Bespreking lesdoel

Blik met de leerlingen terug op de vorige lessen: Welke strategieën zijn toen aan bod geweest? Hebben ze deze strategieën de afgelopen tijd nog gebruikt? Waarbij?

Bespreek het lesdoel in termen van wat de leerling na deze les weet/kan:

- › *Na deze les kun je een tekst kritisch lezen en je mening over het onderwerp geven.*

Aandachtsrichter

Start de les met een aandachtsrichter. Mogelijke aandachtsrichters:

- › Reclame voor Golf auto’s ‘Niet elk oud vrouwtje is even betrouwbaar’: <http://www.youtube.com/watch?v=YoMMYhct3tk>
- › Bespreek met de leerlingen of iemand de afgelopen week een bericht gehoord of gelezen waarbij je dacht: dat kan niet waar zijn? Waarom dacht je dat?

Conclusie uit deze aandachtsrichters: Je hoeft niet alles te geloven wat je hoort of ziet. Lees en luister kritisch. Vraag jezelf steeds af: Klopt dit wel? Is dit niet te mooi om waar te zijn?

2. INSTRUCTIE STRATEGIE (10 MIN.)

Eigen ervaringen

Schets één of enkele situaties (broodje aap verhalen). Is dit wel of niet waar? Met staan/zitten geven de leerlingen aan hoe ze erover denken. Waarom denk je van wel of van niet? Laat de leerlingen hun eigen kennis gebruiken. Voor ideeën zie de website <http://www.broodjeaap.nl/> met bijvoorbeeld een verhaal over leerlingen en een tentamen: <http://www.broodjeaap.nl/wiebenik.html>.

Modellen

Doe hardop denkend voor hoe je de strategie ‘bepalen tekstsoort, leesdoel en leesgedrag’ en ‘voorkennis achterhalen en voorspellen’ kunt toepassen bij het lezen van een betogende tekst. Laat de leerlingen de juiste tekst (uit tekstboek les 3 – modellen) er op papier bij pakken en/of projecteer de tekst op het digibord. De strategie ‘kritisch lezen: mening geven’ staat op het bord en alle strategieën staan op het strategieoverzicht in de werkmap van de leerlingen.

Gebruik bij het modellen strategieblad les 3 dat je op A3 formaat op het bord hangt. Vul hardop denkend het strategieblad in en noteer je uitwerking op het grote strategieblad. De leerlingen kunnen meekijken in hun werkmap: het strategieblad dat zij later deze les gebruiken is hetzelfde als het strategieblad dat je gebruikt bij het modellen. De leerlingen schrijven tijdens het modellen niets op. Vul eerst vraag 1 t/m 5 van het strategieblad hardop denkend in en noteer daarbij ook je uitwerking op het strategieblad.

Wat je bijvoorbeeld kunt zeggen:

Tekst Vraag om hulp (betogende tekst; betogen)

*Ik ga eerst bedenken wat voor soort tekst dit is. Laat ik eerst eens kijken waar de tekst vandaan komt. Bij de bron staat ‘persoonlijke mail’. Het is dus een e-mail. Dat kan ik ook zien aan hoe de tekst eruitziet. De tekst heeft geen duidelijke titel, tussenkopjes of illustraties. Ik zie bovenaan wel ‘onderwerp’ staan. Daar staat ‘vraag om hulp’. Blijkbaar wil degene die de mail gestuurd heeft iemand om hulp vragen. Dus dan denk ik dat de tekstsoort een betogende tekst is, want diegene die hulp nodig heeft wil vast iemand overtuigen om hem te helpen. **[kruis het hokje aan]** Ik ben wel nieuwsgierig naar waar die persoon hulp bij nodig heeft dus ik lees de tekst uit interesse. Dat is mijn leesgedrag. **[kruis het hokje aan]** Om erachter te komen waar de afzender van de mail hulp bij nodig heeft ga ik de tekst helemaal goed lezen, dus intensief. **[kruis het hokje aan]***

Voordat ik de mail ga lezen ga ik eerst bedenken wat ik al over het onderwerp weet (voorkennis). Tja, daar kan ik niet zo veel over zeggen: ik heb ook wel eens hulp gegeven en om hulp gevraagd. Het onderwerp is zo breed (‘hulp vragen’) dat deze strategie mij bij deze tekst niet zo veel oplevert. Eens kijken of ik kan bedenken waar de tekst over zou kunnen gaan. Om te voorspellen moet ik eerst naar de titel, tussenkopjes, dikgedrukte woorden en illustraties kijken. Maar deze tekst heeft geen titel, tussenkopjes of illustraties.

Er staan wel een paar dikgedrukte woorden in. [lees de dikgedrukte woorden voor] Ah, ik denk dat deze persoon hulp nodig heeft omdat zijn tas gestolen is en nu heeft hij geen geld meer. Moneygram ken ik niet, dus ik weet niet wat dat betekent. Het zal wel iets met geld te maken hebben want money betekent geld. [lees de mail voor t/m ...credit card kunnen geven.] Ik heb nu de eerste twee alinea's van de mail gelezen. Ik ga eens kijken of mijn voorspelling klopt. Ik had voorspeld dat de schrijver van de mail hulp nodig heeft omdat zijn tas gestolen is. Dat klopt inderdaad. Ik heb net gelezen dat zijn tas inderdaad gestolen is en dat hij geen geld meer heeft. Dus ik kruis 'ja' aan op mijn strategieblad. [kruis het hokje aan en lees de mail helemaal af] Ik heb nu de hele mail gelezen en mijn voorspelling klopte wel aardig. Wat anders is dan ik voorspeld had is dat hij om een lening vraagt, dus hij wil het geld wel terugbetalen. Dus ik kruis 'nee' aan op mijn strategieblad en zet bij 'Wat ging er anders?' 'geld lenen' neer. [kruis het hokje aan en schrijf het antwoord bij 'Wat ging er anders?']

Doe vervolgens hardop denkend de strategie 'kritisch lezen: mening geven' voor en vul hierbij vraag 6 van het strategieblad in. Hanteer hierbij onderstaand stappenplan.

Stappenplan strategie

Kritisch lezen: mening geven

1. Kijk naar de titel - Wat is mijn mening over dit onderwerp?
- Welke argumenten heb ik daarvoor?
2. Kijk naar de bron - Kan ik de informatie vertrouwen?
3. Lees de tekst
4. Heeft de tekst jouw mening veranderd?
5. Heeft de tekst nieuwe betrouwbare argumenten opgeleverd?

Wat je bijvoorbeeld kunt zeggen:

We hebben de mail nu bekeken en weten dat het gaat over iemand die hulp vraagt. Waarschijnlijk is zijn tas gestolen en is hij zijn geld kwijt. Daarom vraagt hij iemand anders om geld. Wat is mijn mening hierover? Nou, als je iemand die je kent om hulp vraagt dan vind ik dat wel kunnen. Zeker als je het later weer terugbetaalt. Daar ben je toch vrienden voor! [je noteert dit kort op het strategieblad] Maar een onbekende om geld vragen vind ik een beetje vreemd. Het is niet zo netjes om zomaar iemand om hulp te vragen en ik kan me ook niet voorstellen dat een vreemde zomaar geld zou geven. Laat ik nog eens naar de bron kijken, kan ik die wel vertrouwen? Er staat persoonlijke mail, dus dan zou je zeggen dat de ontvanger van deze mail de afzender kent. Maar of diegene echt te vertrouwen is weet ik niet. [je noteert dit op het strategieblad] Ik ga de tekst maar eens lezen om te zien of ik meer te weten kan komen hierover. [lees de tekst voor] Heeft de tekst mijn mening veranderd? Ik twijfel nog: ik vind het nog steeds gek dat er om geld gevraagd wordt. Ik lees dat de afzender, Hans van Maanen, de ontvanger, Mevrouw Van Happen, kent. Maar wat ik wel een beetje gek vind is dat Henk mevrouw Van Happen met u aanspreekt. Als je vrienden of familie bent dan doe je dat niet. En de mail staat ook vol met fouten. Dus ik denk niet dat deze bron erg betrouwbaar is. [je noteert dit kort op het strategieblad]

Bespreek met de leerlingen: Wat vinden ze van dit verhaal? Denken ze dat de persoon echt hulp nodig heeft?

Besteed aandacht aan de termen 'standpunt' en 'argument'. Benadruk dat argumenten sterker zijn wanneer ze uit feiten bestaan, dan wanneer ze voortkomen uit gevoelens of eigen ervaringen.

Wijs de leerlingen op de strategie die ook terug te vinden is op het strategieoverzicht.

3. SAMEN OEFENEN (15 MIN.)

De leerlingen gaan nu in groepjes van vijf oefenen met het toepassen van de strategie 'kritisch lezen: mening geven'.

- › Maak groepjes van vijf.
- › Deel enkele verschillende teksten uit rondom een onderwerp waarover discussie kan ontstaan, zoals dierproeven, afval scheiden, etc. Je kunt ook gebruikmaken van de voorbeeldteksten over het gebruik van dialect op school.
- › Binnen elk groepje krijgt elke leerling een andere tekst. Elke leerling leest zijn eigen tekst en vult vraag 1 t/m 5 van het strategieblad in.
- › Na het lezen gebruikt elke leerling het stappenplan 'kritisch lezen: mening geven' en vult vraag 6 van het strategieblad in.
- › Elk groepje gaat in discussie over het onderwerp. In de discussie is het belangrijk dat de leerlingen aangeven of ze voor of tegen zijn. En waarom ze dat zo vinden. Laat de anderen reageren: zijn zij het ermee eens? Hebben zij tegenargumenten?

4. VRIJ LEZEN IN AUTHENTIEK MATERIAAL (OPTIONEEL) (15-20 MIN.)

Indien de tijd het toelaat, laat je de leerlingen individueel in authentiek leesmateriaal lezen. Dit kunnen teksten uit studieboeken zijn die ze toch al moeten lezen, teksten uit vakbladen, nieuwsartikelen, leesboeken, etc.

Ze vullen voorafgaand, tijdens en na afloop van het lezen, strategieblad: vrij lezen in. Vraag 1 tot en met 4 worden volledig voorafgaand aan het lezen ingevuld. Vraag 5 en 6 voorafgaand, tijdens en na afloop van het lezen.

5. EVALUEREN TAAKPAK (5 MIN.)

Bespreek met de leerlingen hoe zij het ervaren hebben om met een kritische bril op naar teksten te kijken. Laat leerlingen situaties (bijvoorbeeld in de context van werk of opleiding) noemen waarin kritisch lezen nuttig/belangrijk is.

Werkvorm plakkertjes parade

- › De leerlingen schrijven op post-its zoveel mogelijk situaties waarin zij kritisch lezen nuttig/belangrijk vinden.
- › Ze hangen de post-its op een centrale plek in de klas.
- › Bespreek een aantal post-its en laat de leerlingen vertellen waarom zij kritisch lezen in die situatie nuttig/belangrijk vinden.

Sluit de les af met een terugblik op het lesdoel: hebben de leerlingen het doel bereikt?

LES 4:

MOEILIJKE WOORDEN IN EEN TEKST, (G)EEN PROBLEEM!

BENODIGDHEDEN

- › Voor elke leerlingen een werkmap.
- › Een (digi)bord om op te schrijven.
- › Strategieblad les 4 op A3 formaat.
- › Tekst ‘Hoe verwissel ik mijn winterbanden?’ (uit tekstboek les 4 – modeltekst) digitaal geprojecteerd op het digibord en/of gekopieerd voor alle leerlingen.
- › Zelf geselecteerde instructieve tekst of voorbeeldtekst ‘Uitdroging’ (uit tekstboek les 4 – oefentekst) gekopieerd voor alle leerlingen.
- › Woordenboeken.
- › Optioneel: eigen leesmateriaal leerlingen (zie 4. *Vrij lezen in authentiek materiaal*).
- › Optioneel: apparatuur om een filmfragment van het internet af te spelen.

o. LESVOORBEREIDING

Zet het lesdoel en het stappenplan behorend bij de strategie ‘woordbetekenis-
sen achterhalen’ (zie 2. *Instructie strategie*) op het bord. Zorg dat de strategie
voor de leerlingen nog niet zichtbaar is.

Zorg ervoor dat de modeltekst ‘Hoe verwissel ik mijn winterbanden?’ op het
digibord klaarstaat. Je bepaalt zelf of je daarnaast de tekst ook voor de
leerlingen kopieert. Indien er geen digibord beschikbaar is, kopieer dan sowieso
de modeltekst uit het tekstboek voor alle leerlingen.

Hang het strategieblad (A3) behorend bij les 4 op het bord.

1. INTRODUCTIE (5 MIN.)

Terugblik vorige les & Bespreking lesdoel

Blik met de leerlingen terug op de vorige les: welke strategie is toen aan bod
geweest? Hebben ze het stappenplan voor mening vormen nog gebruikt?

Besprek het lesdoel in termen van wat de leerling na deze les weet/kan:

- › *Na deze les weet je handige manieren om achter de betekenis van moeilijke woorden te komen.*

Aandachtsrichter

- › Start de les met een aandachtsrichter. Mogelijke aandachtsrichters:
Filmfragment uit het televisieprogramma ‘Tussen de oren’ over moeilijke taal:
<http://www.youtube.com/watch?v=FwIjCHJj104>
- › Elk jaar wordt een woord van het jaar gekozen. Weet iemand welk woord dat
in 2013 was en wat het betekent? (selfie) Op plek 2 is geëindigd het woord
socialbesitas. Weten de leerlingen ook wat dat betekent? (dwangmatig en
overmatig gebruik van social media).
Bron: <http://woordvanhetjaar.vandale.nl/>.

Conclusie uit deze aandachtsrichters: Moeilijke woorden kom je overal tegen en zijn altijd in gemakkelijkere taal te zeggen. In deze les richten we ons op manieren om de makkelijkere taal achter moeilijke woorden, de betekenis, te achterhalen.

2. INSTRUCTIE STRATEGIE (10 MIN.)

Eigen ervaringen

Je noteert op het (digi)bord enkele woorden (binnen een zinsverband dat weinig van de betekenis onthult) die behoren tot de woorden van het jaar 2013, bijvoorbeeld:

- › Deze man heeft echt een *gameboyrug!* (kromgebogen, vergroeide rug van iemand die vaak voorovergebogen zit te spelen met zijn draagbare spelcomputer)
- › Ah, dus het nieuwe voorstel is een *hooliganheffing?* (heffing die voetbalclubs moeten betalen voor de inzet van politie bij risicowedstrijden)
- › Zij is een *scharrelvrouw*. (vrouw die geen volledige baan heeft, maar in deeltijd werkt)

Bron: <http://woordvanhetjaar.vandale.nl/>

De leerlingen wisselen in tweetallen uit wat ze denken dat het woord betekent. Klassikaal worden de definities en de wijze waarop de leerlingen tot de definitie komen, besproken. Bespreek ook wat deze woorden zo lastig maakt (denk aan de lengte van de woorden, Engelse termen die erin voorkomen, de zin waarin ze staan die niks over de betekenis zegt).

Bespreek met de leerlingen het nut van het kunnen achterhalen van woordbetekenissen a.d.h.v. de vraag 'In welke situaties is het lastig wanneer je moeilijke woorden niet begrijpt?'

Werkvorm: denken-delen-uitwisselen

- › De leerlingen krijgen even de tijd om individueel na te denken over de vraag (denken).
- › De leerlingen vertellen elkaar wat hun antwoord is. Ze kunnen hun antwoord met elkaar vergelijken en eventueel hun antwoord bijstellen (delen).
- › Wijs verschillende leerlingen aan om hun antwoord te geven (uitwisselen).

Modelen

Doe hardop denkend voor hoe je de strategie 'woordbetekenissen achterhalen', 'tekstsoort, leesdoel en leesgedrag' en 'voorkennis achterhalen en voorspellen' kunt toepassen bij het lezen van een instructieve tekst. Laat de leerlingen de juiste teksten (uit tekstboek les 4 – modellen) er op papier bij pakken en/of projecteer de teksten op het digibord. De strategie 'woordbetekenissen achterhalen' staat op het bord en alle strategieën staan op het strategieoverzicht in de werkmap van de leerlingen.

Gebruik bij het modellen strategieblad les 4 dat je op A3 formaat op het bord hangt. Vul hardop denkend het strategieblad in en noteer je uitwerking op het grote strategieblad. De leerlingen kunnen meekijken in hun werkmap: het strategieblad dat zij later deze les gebruiken is hetzelfde als het strategieblad dat je gebruikt bij het modellen. De leerlingen schrijven tijdens het modellen niets op.

Vul eerst vraag 1 t/m 5 van het strategieblad hardop denkend in en noteer daarbij ook uw uitwerking op het strategieblad.

Wat je bijvoorbeeld kunt zeggen:

Tekst Hoe verwissel ik mijn winterbanden? (instructieve tekst, instructie geven)

Ik probeer er eerst achter te komen wat voor soort tekst dit is. Als ik naar de bron kijk, dan zie ik dat de tekst van een website over winterbanden komt. Om nog iets meer te weten te komen over de tekstsoort lees ik de titel en tussenkopjes. [lees de titel en tussenkopjes voor] De tussenkopjes geven allemaal opdrachten, ze zeggen wat ik moet doen. Daarom denk ik dat dit een instructieve tekst is, dus ik kies voor 'Instructie geven' bij de vraag 'Waarom schreef de schrijver deze tekst?'. [kruis het hokje aan] Ik lees deze tekst omdat ik wil weten hoe ik mijn banden moet verwisselen. Dus bij leesdoel kies ik 'Ik moet doen wat er in de tekst staat. [kruis het hokje aan] Omdat ik geen fouten mag maken bij het verwisselen van mijn autobanden, lees ik heel goed wat er in de tekst staat. Ik lees de tekst dus intensief. [kruis het hokje aan] Als ik nadenk over mijn eigen voorkennis, dan kan ik zeggen dat wij onze auto altijd meenemen als we gaan skiën. Dus ook wij leggen jaarlijks onze winterbanden onder de auto. Ik moet eerlijk zeggen dat ik dat zelf nog nooit gedaan heb; wij laten dat meestal door een garage doen. Voordat ik de tekst echt ga lezen, voorspel ik alvast waar de tekst over zou kunnen gaan. Ik kijk eerst naar de titel en de tussenkopjes. [lees de titel en tussenkopjes nogmaals voor] De titel en de tussenkopjes vertellen mij precies hoe ik mijn winterbanden moet verwisselen. In de tekst staan geen dikgedrukte woorden of illustraties dus daar kan ik niet naar kijken. Maar ik kan wel bedenken wat ik al weet over winterbanden. Ik weet dat je die er niet het hele jaar op mag laten zitten, dan schijnt niet goed te zijn voor de banden. Van het verwisselen zelf weet ik weinig, dat heb ik nog nooit gedaan. Ik voorspel dus dat de tekst mij vertelt hoe ik mijn winterbanden moet verwisselen. [lees de tekst voor t/m ...meestal niet zelf losmaken] Klopt mijn voorspelling? Ja, die klopt want ik heb zojuist gelezen dat de tekst stappen beschrijft om de oude band los te halen en de winterband te monteren. Dus ik kruis 'ja' aan op mijn strategieblad. [kruis het hokje aan en lees de hele tekst uit] Ik ga weer bedenken of mijn voorspelling klopt. Die klopt en er is niets anders dan ik voorspeld had dus ik kruis 'ja' aan. [kruis het hokje aan]

Kies één moeilijk woord uit de alinea met het kopje '2. Draai alle bouten er helemaal uit'. Twee moeilijke woorden zijn dikgedrukt weergegeven. Hanteer onderstaand stappenplan en vul vraag 6 van het strategieblad in.

Stappenplan strategie

Woordbetekenissen achterhalen

1. Lees een stukje terug of verder.
2. Kijk naar de illustraties.
3. Bekijk het woord: herken je delen van het woord?
4. Zoek het woord op in het woordenboek of vraag een ander om hulp.
5. Check: klopt de betekenis in de tekst?

Wat je bijvoorbeeld kunt zeggen:

Ik lees de tekst onder het kopje '2. Draai alle bouten er helemaal uit'. [lees het onderstreepte gedeelte voor] Ik kom een moeilijk woord tegen: 'solide' en ik weet niet wat dat betekent. Ik lees een stukje terug en verder. Er staat dat de auto zo niet van de krik af kan schieten. Het heeft dus iets te maken met stevigheid. Misschien betekent het wel stevig. Ik weet het niet zeker. Er staan geen illustraties bij de tekst en ik herken ook geen delen van het woord. Daarom zoek ik het op in het woordenboek. Daar staat ook dat solide stevig betekent. Ik check of de betekenis klopt in de tekst: Zorg ervoor dat de krik op een stevige ondergrond gepositioneerd is. Deze betekenis klopt.

Wijs de leerlingen op de strategie die ook terug te vinden is in het strategie-overzicht.

3. SAMEN OEFENEN (15 MIN.)

De leerlingen gaan nu in tweetallen oefenen met het toepassen van de strategie 'woordbetekenissen achterhalen':

- › Wijs de leerlingen op een instructieve tekst; dit kan een door jou zelf geselecteerde tekst zijn of een voorbeeldtekst uit het tekstboek. Geef de leerlingen een opdracht mee, waardoor je de leerlingen binnen een functionele context de instructie aan iemand laat overdragen. Bij de voorbeeldtekst over uitdraging zou de opdracht bijvoorbeeld als volgt kunnen luiden:
Je nichtje logeert twee dagen bij je. Ze wordt ziek en je gaat met haar naar de Eerste Hulp. Je nichtje mag weer mee naar huis na onderzoek. Ze blijkt uitgedroogd te zijn. Je krijgt een folder over uitdroging mee. Lees de tekst zodat je 's avonds aan de moeder van je nichtje kunt vertellen wat zij precies moet doen om verergering van het probleem te voorkomen.
- › Laat de leerlingen in tweetallen vraag 1 t/m 5 van het strategieblad invullen.
- › Laat de leerlingen de tekst lezen en minimaal twee moeilijke woorden onderstrepen.
- › Laat de leerlingen over deze woorden vraag 6 van het strategieblad invullen.

Werkvorm: sta op en wissel uit

- › Vraag bij enkele woorden uit de tekst naar de betekenis of laat een tweetal een woord noemen dat zij onderstreept hebben.
- › De leerlingen hebben in tweetallen al nagedacht over het antwoord tijdens het maken van de opdracht.
- › Alle leerlingen gaan staan en je laat één leerling het antwoord geven.
- › Alle leerlingen die (vrijwel) hetzelfde antwoord hebben gaan zitten.
- › Opnieuw wordt een leerling gevraagd het antwoord te geven.
- › Herhaling van de stappen.

Bespreek met de leerlingen waarom de woorden die zij onderstreept hebben als moeilijk ervaren worden.

4. VRIJ LEZEN IN AUTHENTIEK MATERIAAL (OPTIONEEL) (15-20 MIN.)

Indien de tijd het toelaat, laat je de leerlingen individueel in authentiek leesmateriaal lezen. Dit kunnen teksten uit studieboeken zijn die ze toch al moeten lezen, teksten uit vakbladen, nieuwsartikelen, leesboeken, etc.

Ze vullen voorafgaand, tijdens en na afloop van het lezen strategieblad vrij lezen in. Vraag 1 tot en met 4 worden volledig voorafgaand aan het lezen ingevuld. Vraag 5 voorafgaand, tijdens en na afloop van het lezen en vraag 6 tijdens en na afloop van het lezen.

5. EVALUEREN TAAKAANPAK (5 MIN.)

Bespreek met de leerlingen hoe zij het stappenplan voor het achterhalen van woordbetekenissen ervaren hebben a.d.h.v. de vragen:

- > *Welke stappen gebruikte je al? Welke stappen waren nieuw?*
- > *In welke situaties kan dit stappenplan je helpen om teksten beter te begrijpen?*

Sluit de les af met een terugblik op het lesdoel: hebben de leerlingen het doel bereikt?

LES 5:

BELANGRIJK, BELANGRIJKER, HET BELANGRIJKST

BENODIGDHEDEN

- › Voor elke leerling een werkmap.
- › Een (digi)bord om op te schrijven.
- › Strategieblad les 5 op A3 formaat.
- › Tekst ‘Positieve effecten van de zon’ (uit tekstboek les 5 – modeltekst) digitaal geprojecteerd op het digibord en/of gekopieerd voor alle leerlingen.
- › Zelf geselecteerde informatieve tekst of voorbeeldtekst ‘Piekeren’ (uit tekstboek les 5 – oefentekst) gekopieerd voor alle leerlingen.
- › Optioneel: eigen leesmateriaal leerlingen (zie 4. *Vrij lezen in authentiek materiaal*).
- › Optioneel: apparatuur om een filmfragment van het internet af te spelen.

o. LESVOORBEREIDING

Zet het lesdoel en het stappenplan behorend bij de strategie ‘Woordwebben’ (zie 2. *Instructie strategie*) op het bord.

Zorg ervoor dat de modeltekst ‘Positieve effecten van de zon’ op het digibord klaarstaat. Je bepaalt zelf of je daarnaast de tekst ook voor de leerlingen kopieert. Indien er geen digibord beschikbaar is, kopieer dan sowieso de modeltekst uit het tekstboek voor alle leerlingen.

1. INTRODUCTIE (5 MIN.)

Terugblik vorige les & Bespreking lesdoel

Blik met de leerlingen terug naar de vorige les: Welke stappen voor het achterhalen van woordbetekenissen weten ze nog? Hebben ze de strategieën nog gebruikt?

Bespreek het lesdoel in termen van wat de leerling na deze les weet/kan:

- › *Na deze les kun je de belangrijkste informatie uit een tekst in een woordweb zetten.*

Aandachtsrichter

Start de les met een aandachtsrichter. Mogelijke aandachtsrichters:

- › Filmfragment waarin wordt verteld hoe je cijfer- en lettercombinaties zou kunnen onthouden: <https://www.youtube.com/watch?v=KOWhFdK2Uhl>
- › Woordenschatoefening: Je leest de volgende woorden aan de leerlingen voor en vraagt hen zo veel mogelijk van deze woorden te onthouden: draad, speld, oog, naaien, scherp, punt, prik, hooiberg, doorn, pijn, injectie, spuit, stof, breien. Je vraagt aan de leerlingen: Hebben jullie het woord oog (ja)/ hooiberg (ja)/ breien (ja)/ naald (nee) gehoord? Je zult zien dat de meeste leerlingen ook bij het woord naald aangeven dit woord gehoord te hebben. Hoe komt dat? Onze hersenen maken zelf netwerken. Omdat alle genoemde woorden te maken hebben met naald, denken onze hersenen dat het woord naald ook genoemd is!

Conclusie uit deze aandachtsrichters: Als we veel moeten onthouden, hebben onze hersenen daar soms wat moeite mee. Daarom is het belangrijk dat we alles wat we moeten onthouden proberen in een schema voor onszelf vast te leggen. Als we actief met de leerstof bezig zijn, onthouden we dat wat we moeten leren beter. Daarnaast kan je het schema gebruiken als een handige samenvatting, zodat je nog eens terug kunt kijken.

2. INSTRUCTIE STRATEGIE (10 MIN.)

Eigen ervaringen

Laat de leerlingen met elkaar uitwisselen hoe zij dingen onthouden. Welke hulpmiddelen gebruiken ze daarbij? Hoe pakken ze dat aan?

Werkvorm: denken-delen-uitwisselen

- › De leerlingen krijgen even de tijd om individueel na te denken over de vraag (denken).
- › De leerlingen vertellen elkaar wat hun antwoord is. Ze kunnen hun antwoord met elkaar vergelijken (delen).
- › Wijs verschillende leerlingen aan om hun antwoord te geven (uitwisselen).

Modelen

Doe hardop denkend voor hoe je een woordweb maakt. Laat de leerlingen de juiste tekst (uit tekstboek les 5 – modellen) er op papier bij pakken en/of projecteer de tekst op het digibord. De strategie 'Woordwebben' staat op het bord en alle strategieën staan op het strategieoverzicht in de werkmap van de leerlingen.

Gebruik bij het modellen strategieblad les 5 dat je op A3 formaat op het bord hangt. Vul hardop denkend het strategieblad in en noteer je uitwerking op het grote strategieblad. De leerlingen kunnen meekijken in hun werkmap: het strategieblad dat zij later deze les gebruiken is hetzelfde als het strategieblad dat je gebruikt bij het modellen. De leerlingen schrijven tijdens het modellen niets op.

Vul eerst vraag 1 t/m 5 van het strategieblad hardop denkend in en noteer daarbij ook je uitwerking op het strategieblad.

Wat je bijvoorbeeld kunt zeggen:

Tekst Positieve effecten van de zon (informatieve tekst, informeren)

Laat ik eens beginnen met kijken waar de tekst vandaan komt: van een website met informatie over gezondheid'. De tekst bevat veel tussenkopjes. [lees enkele tussenkopjes voor] Er worden dus veel verschillende onderwerpen besproken in de tekst. De kopjes bevatten veel feiten over de zon. Hierdoor weet ik dat het een informatieve tekst is, de schrijver wil mij informeren. De tekstsoort is dus: een informatieve tekst, informeren. Ik kruis dus bij vraag 1 'Informatie geven' aan. [kruis het hokje aan] Nu moet ik gaan bedenken waarom ik deze tekst lees, met andere woorden: wat is mijn leesdoel? [lees de antwoordalternatieven bij vraag 2 voor]. Ik kom de tekst toevallig tegen en raak geïnteresseerd om de tekst helemaal te lezen. Bij vraag 2 kruis ik dus aan 'Ik lees het uit interesse'. [kruis het hokje aan] Omdat ik geïnteresseerd ben lees ik de tekst helemaal goed door; dat is mijn leesgedrag. [kruis het hokje bij vraag 3 aan]

*Voordat ik echt ga lezen, bedenk ik wat ik al weet van het onderwerp, welke voorkennis ik heb. Ik ken nadelen van de zon, bijvoorbeeld dat je kunt verbranden of dat je er huidkanker van kan krijgen. Bij de voordelen weet ik eigenlijk alleen maar dat ik zelf vrolijk word van de zon. **[noteer bij vraag 4: verbranden, huidkanker, vrolijk]** Als ik moet voorspellen waar de tekst over gaat, dan denk ik dat de tekst gaat over de voordelen van de zon. Dat haal ik uit de titel.*

[lees de tekst voor; stop na hart- en bloedvaten] *Ik heb nu gelezen over enkele voordelen van de zon: je voelt je er beter door en het is goed voor je botten. Mijn voorspelling klopte. **[kruis het hokje aan]**. Ik lees nu verder. **[hervat het lezen van de tekst]** Ook na afloop blijkt mijn voorspelling te kloppen. **[kruis het hokje aan]***

Lees de rest van de tekst voor. Doe nu hardop denkend voor hoe je een woordweb met de belangrijkste informatie uit de tekst maakt en vul zo vraag 6 van het strategieblad in. Hanteer onderstaand stappenplan.

Stappenplan strategie

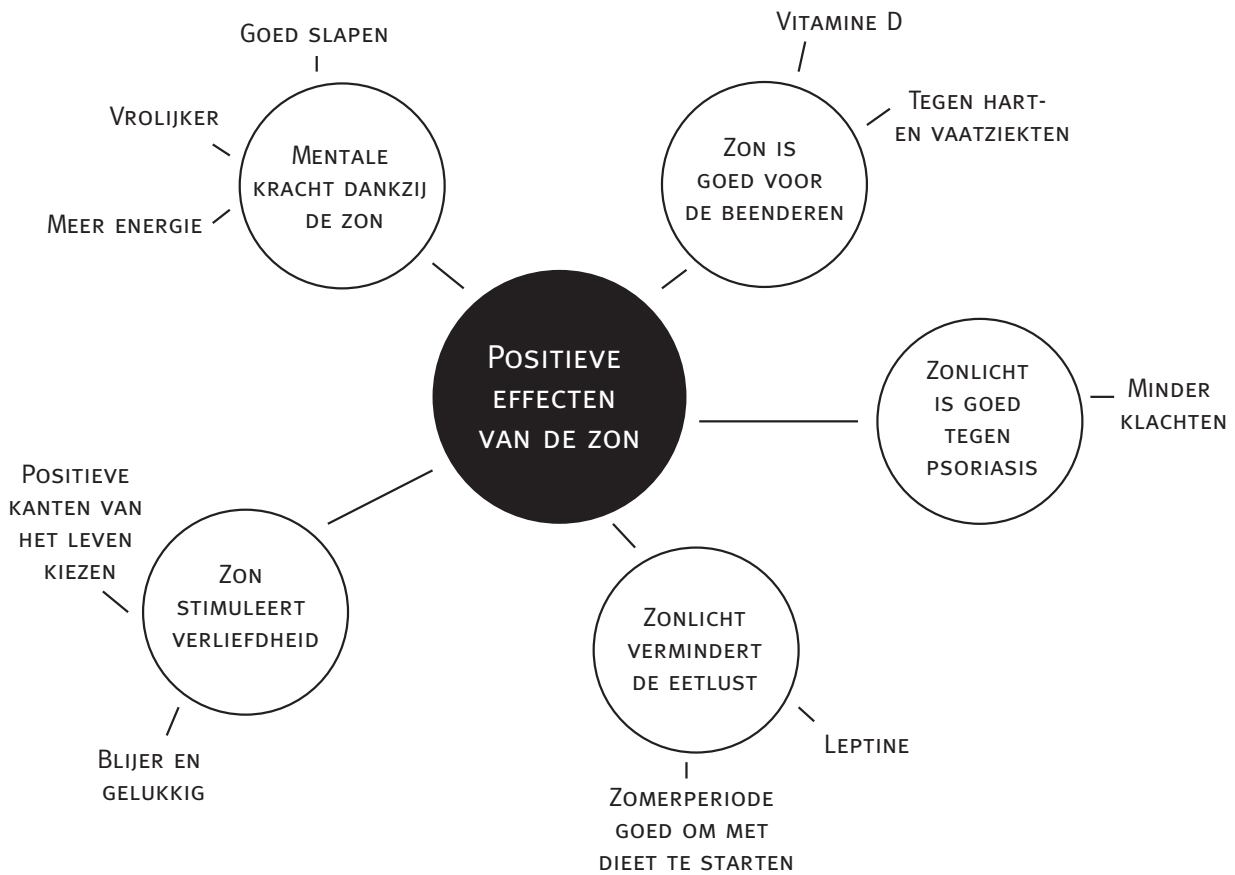
Woordwebben

1. Plaats de titel van de tekst in het midden.
2. Maak vanuit het hoofdonderwerp voor ieder belangrijk onderwerp uit de tekst een tak. Schrijf het onderwerp bij de tak.
3. Zet bij elk onderwerp kort wat erover gezegd wordt in de tekst.

Wat je bijvoorbeeld kunt zeggen:

Een woordweb kan je helpen om de inhoud van een tekst weer te geven. In het midden schrijf ik de titel van de tekst en daar omheen in steekwoorden de belangrijkste onderwerpen uit de tekst, in dit geval zijn dit de positieve kenmerken van de zon. Om elk kenmerk zet ik kort, in steekwoorden, wat erover gezegd wordt in de tekst.

Voorbeeld van een woordweb:

Wijs de leerlingen op de strategie die ook terug te vinden is op het strategieoverzicht.

3. SAMEN OEFENEN (15 MIN.)

De leerlingen oefenen in tweetallen de strategie ‘woordwebben’:

- › Maak tweetallen.
- › Laat de tweetallen bij een door jou zelf geselecteerde informatieve tekst of de voorbeeldtekst uit het tekstboek vraag 1 t/m 5 van het strategieblad invullen.
- › Laat ze de tekst lezen.
- › Laat ze een woordweb maken van de belangrijkste informatie uit de tekst en zo vraag 6 van het strategieblad invullen. Je vertelt de leerlingen dat je nadat de leerlingen hun woordweb hebben gemaakt, vragen gaat stellen. De leerlingen mogen daarbij in hun woordweb, maar niet in de tekst kijken.
- › Stel nu enkele vragen over de tekst. De leerlingen mogen niet meer terug kijken in de tekst. Voor elke goed beantwoorde vraag krijgt een tweetal één punt. Het tweetal dat de meeste punten weet te verdienen heeft gewonnen. Mogelijke vragen bij de tekst ‘Piekeren’:
  - Wat zijn twee tips om om te gaan met piekeren?
  - Waar kun je professionele hulp vragen als je last hebt van piekeren?
  - Wat wordt bedoeld met het piekervirus?

4. VRIJ LEZEN IN AUTHENTIEK MATERIAAL (OPTIONEEL) (15-20 MIN.)

Indien de tijd het toelaat, laat je de leerlingen individueel in authentiek leesmateriaal lezen. Dit kunnen teksten uit studieboeken zijn die ze toch al moeten lezen, teksten uit vakbladen, nieuwsartikelen, leesboeken, etc.

Ze vullen voorafgaand, tijdens en na afloop van het lezen, strategieblad: vrij lezen in. Vraag 1 tot en met 4 worden volledig voorafgaand aan het lezen ingevuld. Vraag 5 voorafgaand, tijdens en na afloop van het lezen. Op basis van de gelezen tekst maakt de leerling een woordweb (vraag 6).

5. EVALUEREN TAAKAANPAK (5 MIN.)

Bespreek met de leerlingen hoe zij het werken met de strategie ‘woordwebben’ ervaren hebben:

- › Wat vonden ze er gemakkelijk of lastig aan?
- › In welke situaties (denk aan het onthouden van informatie uit teksten tijdens werk- en/of studiesituaties) vinden de leerlingen het handig om een woordweb te gebruiken?

Sluit de les af met een terugblik op het lesdoel: hebben de leerlingen het doel bereikt?

!! Tijdens de volgende les lezen de leerlingen in eigen leesmateriaal. *Fase 4. Vrij lezen in authentiek materiaal* is tijdens les 6 niet optioneel. Laat de leerlingen zelf teksten uit studieboeken, vakbladen, nieuwsartikelen, leesboeken, etc. meenemen.

LES 6:

TERUGBLIKKEN

BENODIGDHEDEN

- › Voor elke leerling een werkmap.
- › Een (digi)bord om op te schrijven.
- › Strategieblad les 6 op A3 formaat .
- › A3 vellen (voor ieder duo één vel).
- › Gekleurde stiften (per duo meerdere kleuren).
- › Zelf geselecteerde betogende tekst of voorbeeldtekst ‘Ik ben Peter Wagenaar en heb zeventien overvallen gepleegd’ (uit tekstboek les 6 – oefentekst) gekopieerd voor alle leerlingen.
- › Zelf geselecteerd authentiek leesmateriaal of eigen leesmateriaal leerlingen.
- › Optioneel: apparatuur om een filmfragment van het internet af te spelen.

0. LESVOORBEREIDING

Zet het lesdoel (zie 2. *Instructie strategie*) op het bord.

1. INTRODUCTIE (5 MIN.)

Terugblik vorige les & Bespreking lesdoel

Blik met de leerlingen terug naar de vorige les. Bespreek het lesdoel:

- › *Tijdens deze les oefen je met alle strategieën die je de afgelopen lessen geleerd hebt.*

Aandachtsrichter

- › Filmfragment uit het programma Draadstaal ‘Cursus Brabants’: <http://www.youtube.com/watch?v=HAYkbXwkuHo>
- › Praat met de leerlingen over cursussen, sporten en hobby’s die zij beoefenen. Zijn ze er goed in? Wat maakt dat ze er beter in worden?

Conclusie uit deze aandachtsrichters: Je maakt je iets pas eigen op het moment dat je het vaak oefent/herhaalt of op het moment dat je het in je dagelijks leven toepast. De afgelopen lessen zijn er verschillende strategieën voorbij gekomen die het lezen makkelijker kunnen maken. Om er ook echt iets aan te hebben, is het belangrijk dat de strategieën regelmatig worden toegepast, tijdens het lezen, op momenten dat het voor jou handige hulpmiddelen zijn.

2. HERHALEN STRATEGIEËN (10 MIN.)

Per tweetal krijgen de leerlingen een leeg A3 vel. Alle materialen van de cursus ‘Lezen voor Beroep en Studie’ worden naast de tafel gelegd. Je geeft de leerlingen de opdracht om in tweetallen een woordweb te maken van alle strategieën die ze de afgelopen lessen geleerd hebben. Voorafgaand laat je de leerlingen vertellen waar ze op moeten letten bij het maken van een woordweb. Ze proberen de verschillende strategieën en de te zetten stappen vast te leggen.

Ze mogen hierbij stiften gebruiken. Na een tijdje geef je aan dat ze hun cursusmaterialen erbij mogen pakken. Op basis hiervan vullen ze hun woordweb verder aan. Met een nummer geven ze aan welke strategie ze het handigst in gebruik vinden. Je kunt hier kort met de leerlingen over doorpraten.

3. SAMEN OEFENEN (15 MIN.)

De leerlingen lezen een door jou geselecteerde betogende tekst of de voorbeeldtekst 'Ik ben Peter Wagenaar en ik heb zeventien overvallen gepleegd'. Ze oefenen met het toepassen van de geleerde strategieën. Bespreek het ingevulde strategieblad met de leerlingen na.

4. VRIJ LEZEN IN AUTHENTIEK MATERIAAL (15-20 MIN.)

Laat de leerlingen individueel in authentiek leesmateriaal lezen. Dit kunnen teksten uit studieboeken zijn die ze toch al moeten lezen, teksten uit vakbladen, nieuwsartikelen, leesboeken, etc.

Ze vullen voorafgaand, tijdens en na afloop van het lezen, strategieblad: vrij lezen in. Vraag 1 tot en met 4 worden volledig voorafgaand aan het lezen ingevuld. Vraag 5 en 6 voorafgaand, tijdens en na afloop van het lezen.

5. EVALUEREN TAAKAANPAK (5 MIN.)

Bespreek met de leerlingen dat er nog één strategie tijdens deze les niet aan bod is gekomen, namelijk 'kritisch lezen: mening vormen'. Je bespreekt het doel en het nut van deze strategie met de leerlingen.

Je laat de studenten – in lijn met de uitwerking van de strategie 'kritisch lezen: mening vormen' op het strategieblad – mondeling de volgende vragen beantwoorden.

- › Laat hen vertellen wat hun mening is over de zes leesstrategieën die ze hebben gehad.
- › Waarom vinden ze dat?
- › Welke strategie verwachten ze minder te gebruiken?
- › Welke strategie gaan ze in de toekomst nog gebruiken?

Wijs de studenten op hun strategieoverzicht en hun werkmap waarin ze te allen tijde de strategieën kunnen raadplagen.

Sluit de les af met een terugblik op het lesdoel: hebben de leerlingen het doel bereikt?

COLOFON

Deze uitgave is tot stand gekomen dankzij een subsidie van het Nederlands Regieorgaan voor Onderwijsonderzoek (NRO).

Aan deze uitgave werkten mee:

- › Maud van Druenen (Expertisecentrum Nederlands)
- › Cindy Teunissen (Expertisecentrum Nederlands)
- › Edith Vissers (KPC Groep)
- › Elleke Ketelaars (KPC Groep)
- › Georgia Vasilaras (ROC de Leijgraaf)
- › Roos Scharten (Expertisecentrum Nederlands)

Met dank aan de expertgroep van ROC de Leijgraaf:
Miriam van den Hurk, Thea de Ruijter, Regina Ruis

©2014

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnames of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van onderstaande partijen.

Dit is een uitgave van

Expertisecentrum Nederlands, Postbus 6610, 6503 GC Nijmegen
KPC Groep, Postbus 482, 5201 AL 's-Hertogenbosch
ROC de Leijgraaf, Postbus 420, 5460 AK Veghel

Opmaak

www.ontwerpheld.nl

Drukwerk

Next Print, Rosmalen